

POVRATAK HRVATSKOJ AKSIOLGIJSKO-PEDAGOGIJSKOJ BAŠTINI

ANTE VUKASOVIĆ

(*Filozofski fakultet,
Zagreb*)

UDK 101 (457.13) »501«
Izvorni znanstveni članak
Primljen: 26. X. 1994.

Čovjek je racionalno i moralno biće, *homo sapiens* i *homo moralis*. Kao racionalno biće spoznaje svijet u kojem živi i nastoji ga prilagoditi svojim potrebama. Kao moralno biće regulira svoj odnos prema svijetu i životu radi zaštite prirode, očuvanja moralnog poretka, poštovanja ljudskog dostojanstva, izgradnje civilizacije, ljubavi i razumijevanja među ljudima i narodima. Racionalnu komponentu simbolizira čovjekova svijest, a moralnu njegova savjest.

Svijest i savjest izrazito su ljudska obilježja kojima se čovjek bitno razlikuje od svih drugih živih bića. Bitna je ravnoteža između njih, njihovo suglasje i skladno očitovanje u ljudskim postupcima. Svijest osigurava razboritost i korisnost ljudskih postupaka, a savjest – čestitost i moralno poštenje. Gdje nedostaje svijesti, caruje ljudska glupost, a gdje zakaže savjest – vlada zločin. Uklanjanje ljudskih gluposti i zločina pretpostavlja razvijenu svijest i još više savjest čovječanstva. To je imperativ napretka.

Vrijeme u kojem živimo obilježava, međutim, određeni poremećaj na relaciji svijest – savjest. Fasciniran mogućnostima ljudske spoznaje, u razdoblju tzv. znanstveno-tehnološke revolucije, suvremeni čovjek zanemaruje moralno vrijednosnu komponentu života. Njegova se svijest pokušava osamostaliti, napustiti naravnu spregu sa savješću i djelovati odvojeno, mimo nje, pa i protiv njenih kriterija. Tako »emancipirana« svijest preferira sebične motive, njima svojstvena utilitarna dobra i hedonističke naslade životom, a potiskuje ljudske dužnosti, etičke i druge duhovne vrijednosti. Posljedica je kriza duhovnog života. Čovječanstvo je suočeno s krizom međuljudskih odnosa.

Unatoč nespornim postignućima suvremene znanosti i tehnike krize zahvaćaju sve pore društvenog života. Govori se o gospodarskoj krizi, društvenoj

i ekološkoj krizi, političkim krizama, o krizi filozofije, kulture, morala i odgoja. Kriza je postala obilježjem vremena u kojem živimo. Ona je danas opća pojava, društveni fenomen, poglavito u zemljama u kojima je vladala komunistička ideologija.

»Potrošačko društvo, poglavito preko sredstava društvenog priopćavanja, nameće čovjeku ideal 'imati' radije negoli 'biti'.« U svijetu tehniziranog vrednovanja života »materijalna dobra vrijede više na ljestvici vrijednosti negoli sam život.«¹ Ljudima nedostaje vrijednosno doživljavanje. Krajnje posljedice zanemarivanja vrijednosnog doživljavanja katastrofalne su jer dovode u pitanje ljudski napredak i usavršavanje.

»Ljudski faktor« morao bi razrješavati krize, a on ih pojačava. Slijedi li suvremeni čovjek ljudska nastojanja? Nastavlja li putove očovječenja? Poštuje li ljudska prava i ljudsko dostojanstvo? Priznaje li čovjeka najvišom ovozemaljskom vrijednošću? Je li se iznevjerio ljudskim idealima? Sreli smo se s pitanjima čovjekove čovječnosti, ljudske ljudskosti, humanizmom *homo humanusa*.

Čovječanstvo se našlo pred opasnošću samouništenja. Zabrinutost je velika, upozorenja brojna. Znanstvenici upozoravaju suvremenike da trezveno analiziraju i s ljudskog motrišta valoriziraju sve planove znanstvenog, tehničkog, gospodarskog i društvenog razvitka, jer nije posve jasno kamo nas vode – prema blagostanju koje želimo ili prema katastrofi. Očito je da put ljudskog prosperiteta nije bez rizika i da treba odgovorno ljudski vrednovati svaki sljedeći korak naprijed da se kretanje ne pretvori u vratolomno rušenje u provaliju bez dna.

Unatoč tomu, neki se znanstvenici i pedagozi, zaneseni bogatstvom znanstvene spoznaje, bave samo ljudskim intelektom, zapostavljajući emocionalnu, vrijednosno-doživljajnu i na njoj zasnovanu voljno-djelatnu sferu čovjekova bića. Tako izdvojeni i favorizirani egzaktni racionalitet može se sukobiti, i u životu se često sukobljava, s humanitetom. Nalazimo se pred opasnošću da se čovjekov racio angažira protiv čovječnosti, a nerijetko su ga tako i angažirali. Potvrđuju to strahote komunističke tiranije i povijesno nezapamćeni zločini velikosrpsko-četničkog genocidnog čišćenja u ovom sramotnom osvajačkom ratu protiv Hrvatske i Bosne i Hercegovine.

Postavlja se načelno pitanje koliko je kriza europske kulture potpomogla pojavu antihumanizma. Jednostrano usmjereni europski racionalizam, liberalizam, pozitivizam, empirizam, naturalizam, biološki evolucionizam, utilitarizam, materijalizam, marksizam, komunizam – rezultirali su gubljenjem smisla za vrijednosti, a posljedice su zanemarivanje etičkih kriterija. Društvena i moralna kriza tu su posve razumljive. Jednostrani racionalizam i intelektualizam logikom te jednostranosti uvijek završavaju u čorsokaku. Razrješenje krize traži

¹ V. Pozaić: *Život prije rođenja*, Filozofsko-teološki institut D. I. Zagreb, 1990, str. 245.

povratak čovjeka samome sebi kao racionalnom i moralnom spoznajnom i vrijednosnom biću, biću razvijene svijesti i savjesti. Bez vrijednosnih kriterija i uvažavanja savjesti čovjek kao pojedinac i čovječanstvo kao ljudska zajednica nužno srljaju u propast »Emancipirani« racio im u tomu ne može pomoći. Odlučna riječ u svim ljudskim postupcima pripada savjesti i moralitetu.

Odgoj je vrijednosni fenomen

Odgoj je vrijednost po sebi jer mu je svrha vrijednosnog značenja. On s pomoću vrijednosnog doživljavanja potiče i razvija smisao za vrijednosti. Kao namjerni proces, u kojemu se biološki usmjereni individuum preobražava u čovjeka kao vrijednosno biće, odgoj je u biti vrijednosno usmjeravanje, obogaćivanje, oplemenjivanje i izgrađivanje čovjeka. U procesu odgoja čovjek raste u svojoj čovječnosti. Riječ je o očovječenju čovjeka, uljudivanju ljudskih bića, njihovu obogaćivanju svim onim značajkama i odlikama koje čovjeka čine čovjekom, ljudskim bićem dostojnim toga imena, čovjekom što simbolizira ljudsko dostojanstvo i najvišu ovozemaljsku vrijednost.

Djeca, mladež, odgojenici odgajaju se ne samo time što stječu potrebna znanja i razvijaju sposobnosti nego i time što se usavršava njihov smisao za vrijednosti i vrijednosno doživljavanje, što se obogaćuju novim vrijednostima. Odgoj je, dakle, i vrijednosna kategorija u kojoj se osim obrazovnih dobara usvajaju i odgojne vrijednosti.² On je u funkciji doživljavanja i ostvarivanja ljudskih vrijednosti. Njime se njeguje osjetljivost za vrijednosti i izgrađuju ljudske osobnosti.

Vrijednosti osmišljavaju ljudski život. U njihovu ostvarivanju sastoji se sav smisao i sadržaj ljudskog života. One su glavni pokretači čovjekova djelovanja. Vrijednosti su poželjna dobra, nešto za čim se teži, u čemu se nalazi radost, ono što čovjeka usrećuje, izgrađuje i oplemenjuje.³ Bez njih je čovjekov život prazan, pust, uistinu bezvrijedan. Takvi pojedinci žive u tami vrijednosne noći.

Po svom bitnom ljudskom određenju čovjek je ne samo spoznajno nego i vrijednosno biće. Spoznaja mu osigurava snagu i moć, a vrijednosni doživljaji i kriteriji životnu, povijesnu, ljudsku opredijeljenost i orijentaciju. A poznato je, snaga i moć mogu graditi, ali i rušiti. Tek ljudske vrijednosne usmjerbe pokazuju putove kojima treba kretati i kako treba koristiti snagu i moć da bi se postigli ljudski ideali, željene svrhe, podmirile ljudske potrebe, omogućio razvitak i usavršavanje.

² A. Vukasović: *Etika, moral, osobnost*, Školska knjiga i Filozofsko-teološki institut D. I., Zagreb, 1993, str. 214.

³ Ž. Bezić: *Biti čovjek! Ali kako? (Odgojne smjernice)*, Biskupski ordinarijat Đakovo, Đakovo, 1990, str. 124–126.

Vrijednosti, dakle, postavljaju ciljeve, ideale, svrhe prema kojima usmje-ravamo ljudska nastojanja, a spoznaje su u funkciji sredstava i instrumenata s pomoću kojih postizemo postavljene svrhe. To znači da su vrijednosni kriteriji i razina vrijednosti iznad spoznajne razine. Oni osmišljavaju i ljudski usmje-ravaju spoznajne djelatnosti i rezultate spoznavanja. Nije, dakle, spoznajno područje nadređeno vrijednosnom, nego obratno. Tako bi trebalo biti. Kada se ti odnosi poremete, nastupa kriza vrijednosti. Ona obilježava i ovaj naš trenutak i prilike u kojima živimo. Otuda brojne nejasnoće i nesporazumi, poglavito na pedagoškom području.

Na tom području spoznajnoj razini odgovara obrazovni proces, a vrijednos-noj razini – odgojni. Obrazovanjem omogućujemo da učenik ili odgojenik usvoji potrebna znanja i praktična umijeća i navike za njihovu primjenu, ali vrijed-nosne doživljava, kriterije, obogaćivanje emocionalnog života, jačanje volje i značaja, razvitak pozitivnih ljudskih svojstava, interesa, poticaja i opredjeljenja za djelovanje i postizanje ljudskih vrijednosti, vrijednih ciljeva i zadaća – osigurati može samo dobro postavljen i organiziran odgojni proces.

U nas, međutim, postoji teza da odgoj treba samo posredovati, pružati ili davati znanstvene činjenice, a sve ostalo treba prepustiti samim odgojenicima. To je jednako opasno gledište kao i nametanje stavova. Jednostrani i uskogrudni *didaktički intelektualizam* potpuno zapostavlja odgojnu komponentu, vrijednos-nu usmjerbu i time odgojenike prepušta stihiji u kojoj će oni ipak usvojiti neke stavove, poglede i orijentacije, ali u pravilu suprotne istinskim ljudskim vrijed-nostima. Čovjek kao razumno i vrijednosno biće ne može dopustiti da njegovo potomstvo luta bez kompasa i da se opredjeljuje za stavove koji negiraju ljudske stečevine i vrijednosti. Ukratko, odgoj nije i ne smije biti vrijednosno neutralan. On je u svojoj biti, a i u stvarnosti bi morao biti, duboko vrijednosno angažiran. Ta angažiranost pretpostavlja i traži da je u funkciji postizanja istinski ljudskih, općeljudskih, generičkih vrijednosti.

Odgoj po svom bitnom određenju nije i ne smije biti samo informiranje, jer se njegov smisao očituje u ljudskom formiranju. U životu postoji vrlo mnogo dobro informiranih i izobraženih pojedinaca kojima nedostaju odgojne kva-litete i ljudska svojstva u vrijednosnom značenju. Iskustvo nas uči da su postojali i da još uvijek postoje i vrlo obrazovani zlikovci. Trebaju li nam osobe, indivi-duumi koji poznaju znanstvene činjenice, a postupaju nečasno i neljudski? A ako takvi individuumi nisu ljudski poželjni, onda odgoj ne smije biti vrijednosno indiferentan. Tada on mora ne samo informirati nego i formirati, ali to formiranje mora biti u suglasju s istinski ljudskim svrhama, u suglasju s humanističkom odgojnom usmjerbom.

Zadaća je obitelji, škole i svih drugih odgojnih ustanova da posreduju ili pružaju ne samo znanje i znanstvene spoznaje nego i vrijednost. Radi se samo o tomu da posredovane vrijednosti budu prave, općeljudske, generičke, da odgoj-

na nastojanja ljudski oplemenjuju, obogaćuju, usmjeravaju; da nikoga ne sputavaju, ne ograničavaju čovjekovu slobodu, da ne čine bilo kakve pritiske i nasrtaje na čovjekovu savjest, politička, vjerska, ideološka i druga opredjeljenja koja proizlaze iz osnovnih ljudskih prava.

Hrvatska pedagoško-vrijednosna tradicija

Spomenuti treba da i pored snažno izraženog racionalizma, pozitivizma, naturalizma, liberalizma, utilitarizma, materijalizma, marksizma i komunizma u sastavu europske znanosti, kulture i ideologije, unatoč pojavi didaktičkog intelektualizma, materijalizma i ideoloških zastranijavanja na našim područjima, u Hrvatskoj postoji i bogata pedagoško-vrijednosna tradicija koja nam sada, u razdoblju duhovne obnove i ukupne kulturne preobrazbe, može poslužiti kao uporište, kao poticaj i putokaz u procesu reafirmacije relevantnih vrijednosti.

Razdoblje između dva svjetska rata u Europi – razdoblje je tzv. *reformne pedagogije*. Obilježava ga pojava brojnih pedagoških koncepcija, smjerova, pokreta, »škola«. Spomenut ćemo samo najpoznatije kao što su: filozofijska pedagogija, kulturna pedagogija, individualna pedagogija, socijalna pedagogija, personalna, funkcionalna i vrijednosna pedagogija. Slijede ih pokret za umjetnički odgoj, pokret odgojnih domova u prirodi, pokret radne škole, zatim aktivna škola, škola djela, škola po mjeri i druge. Ta su strujanja snažno utjecala na hrvatsku pedagošku misao.

Duh i nastojanja reformne pedagogije u nas su slijedili *Sjepan Matičević, Stjepan Pataki, Stjepan Zimmermann, Pavao Vuk-Pavlović, Vladimir Filipović, Vladimir Petz* i drugi. Njihovim nastojanjem izgrađeno je jedno vrijednosno i kulturno utemeljeno pedagoško učenje kao čvrsta osnova svakog učinkovitog odgojnog nastojanja. Međutim, u Europi je nakon drugog svjetskog rata pozitivna pedagoška tradicija nastavljena, a u nas je drastično prekinuta ideološkim nasiljem marksizma.

Danas kada tražimo putove i načine duhovne obnove, društvene, moralne i odgojne preobrazbe, u pozitivnoj hrvatskoj pedagoško-vrijednosnoj baštini, između dva svjetska rata, možemo naći brojne poticaje, usmjerbe i putokaze. Stoga ćemo u ovom radu naznačiti neke uporišne točke te naše pedagoško-vrijednosne tradicije.

Filozofijska i kulturna usmjerba

Govoreći o različitim pedagoškim koncepcijama i smjerovima između dva svjetska rata spomenuli smo među prvima filozofijsku i kulturnu peda-

gogiju. One su u velikoj mjeri utjecale na teorijsku pedagoškijsku misao u Hrvatskoj. Najistaknutiji predstavnici tih pedagoškijskih pravaca u nas u to vrijeme bili su *Stjepan Matičević* i *Stjepan Pataki*.

Stjepan Matičević (1880 – 1940) – sveučilišni profesor, znanstvenik, filozof, pedagog, jedan od utemeljitelja studija pedagogije Sveučilišta u Zagrebu, pedagoškijski pisac, najznačajniji predstavnik teorijske pedagoškijske misli u Hrvatskoj između dva svjetska rata. Studirao je filozofiju, klasičnu filologiju i povijest u Zagrebu i Beču. Doktorirao je na Bečkom sveučilištu 1907. obranom disertacije »Prilog zasnivanju logike« (Zur Grundlegung der Logik). Zatim je dvije godine boravio u Leipzigu i Jeni na specijalističkom studiju filozofije i pedagogije. Taj je studij bitan za njegovu pedagoškijsku usmjerbu.

Nakon što je upoznao filozofijske, psihologijske i pedagoškijske ideje *W. Wundta*, *J. Volkelta* i *P. Bartha* u Leipzigu i pedagoškijske koncepcije *W. Reina* i *R. Euckena* u Jeni, sve više se bavi pedagoškijskim pitanjima. Odgovarajuće predmete predavao je u Kraljevskoj muškoj učiteljskoj školi u Zagrebu od 1916, a zatim teorijsku pedagogiju na Višoj pedagoškoj školi u Zagrebu od njenog osnivanja 1919. god. Nakon umirovljenja *Đure Arnolda*, prvog profesora pedagogije Zagrebačkog sveučilišta, preuzeo je 1924, u svojstvu izvanrednog profesora, njegovu katedru za praktičku filozofiju i pedagogiju. Slijedeće 1925. god. izabran je za redovnog sveučilišnog profesora.

Kao predstojnik Pedagoškijskog seminara Filozofskog fakulteta i kao pedagoškijski pisac *S. Matičević* je usmjeravao našu pedagoškijsku misao između dva svjetska rata i postavljao temelje pedagoške izobrazbe i kulture srednjoškolskih profesora i diplomiranih pedagoga. Njegovim dolaskom na Sveučilište pedagogija se najprije odvojila od filozofije, a zatim je od općeg predmeta podignuta na razinu samostalnog studija. Naime, god. 1928. osnovana je trideseta pedagoškijska studijska grupa, čime je započet studij pedagogije u Sveučilištu u Zagrebu.

Matičević je u pedagogiju ušao iz filozofije. Prvi njegovi radovi obrađuju filozofijske probleme: »Prilog zasnivanju logike« (1907), »Neke napomene u prilog našoj filozofijskoj i psihologijskoj terminologiji« (1912), »Počeci filozofije« (1919). Radovi su mu razasuti po mnogim časopisima: Rad JAZU, Nastavni vjesnik, Napredak, Savremenik, Kršćanska škola, Građanska škola, Hrvatska revija, Seljačka prosvjeta i drugima. Pisao je i na njemačkom jeziku i objavljivao radove u inozemnim časopisima.

Smatrao je da glavno pitanje pedagoškijske znanosti nije utvrđivanje odgojne svrhe i odgojnog ideala, nego bit odgojne funkcije. Ona u pedagoški odnos skladno povezuje odgajatelja, odgojenika i odgojne vrijednosti, te trajne vrijednosti istine, dobrote, ljepote, svetosti. U raspravi »K problematici funkcije

odgajanja i jedne nauke o njoj⁴ izlaže bit odgojne funkcije i dokazuje autonomnost pedagogijske znanosti.

Matičević je utemeljitelj funkcionalne pedagogije u nas. Svoje shvaćanje o tome izložio je u raspravi »Pojam rada ili aktivnosti u radnoj školi« (1934). Pojmu funkcionalnosti ne daje, kao *E. Claparède*, pedološko značenje, nego značenje pedagogijskog akta u najširem smislu. On kaže: »Adekvatnim podražajima, sposobnostima točno primjerenim sredstvima (vrijednostima) sve vrijedne sile duševne direktno stavljati u funkciju, to je smisao i zadaća funkcionalne pedagogije, to je po našem mišljenju smisao i zadaća, koju uopće sebi može postaviti moderna pedagogija prema sadašnjem stanju nauke.«⁵ To je kritika radne škole sa stajališta kulturne pedagogije, koja upozorava na to da struktura odgojnih vrijednosti mora odgovarati strukturi odgojenikovog psihičkog života (*E. Spranger, G. Kerschensteiner*).

Funkcioniranje ili funkcionalnost u *S. Matičevića* je vrhovno, temeljno načelo. Iz njega se izvode metodički postupci: »Udesi svoje uzgojne (pedagogijske) metode tako, da izazoveš kulturnoj, naročito nacionalno kulturnoj građi odgovarajuće (adekvatne) psihofizičke funkcije: tjelesne, misaone, čuvstvene i voljne.«⁶ U tomu je smisao svake odgojne preobrazbe i domovinskog odgoja.

Najviše je proučavao opća didaktička pitanja, poglavito smisao i strukturu didaktičkog akta, sa stajališta funkcionalne pedagogije. Prema radnoj školi u osnovi ima pozitivan, ali i kritičan odnos. To se očituje u raspravama: »Nauk o didaktičkoj artikulaciji i novija psihologija mišljenja« (1921), »Pojam rada ili aktivnosti u radnoj školi« (1934), »Osnovi nove škole« (1934), »K problematici funkcije odgajanja i jedne nauke o njoj« (1934), »Priroda, kultura i odgoj« (1935) i u knjizi »Uzgoj, škola i učitelj u novoj pedagogiji«.⁷

Matičević je zauzimao najuglednije mjesto među hrvatskim pedagogima između dva svjetska rata i izvršio je veliki utjecaj na pedagoge – teoretičare i praktičare. Mnogi ga smatraju svojim učiteljem. Njegove pedagogijske ideje, izložene u ozračju filozofijske, kulturne, aksiologijske i funkcionalne pedagogije, i danas su vrlo aktualne, mogu osvježiti i pospješiti proces odgojne preobrazbe.

Nasljednik *S. Matičevića* na Zagrebačkom sveučilištu je *Stjepan Pataki* (1905 – 1953) – sveučilišni profesor, znanstvenik, pedagogijski pisac. Studirao

⁴ Rad JAZU, Zagreb, 1934, knj. 250. Objavljeno i kao poseban separat, Zagreb, 1934. i u nešto skraćenom obliku na njemačkom jeziku, Zagreb, 1935.

⁵ *S. Matičević: Pojam rada ili aktivnosti u radnoj školi*, Učitelj, Beograd, 1934, br. 7, Separat, Zagreb, 1934, str. 6.

⁶ Isto, str. 9.

⁷ *Minerva*, Zagreb, 1938.

je i diplomirao u Zagrebu iz pedagogije, filozofije i matematike. Doktorirao je obranom disertacije iz filozofije »Problem spoznavanja i njegovog predmeta« (1929). Radio je u Višoj pedagoškoj školi u Zagrebu, a nakon smrti *S. Matičevića* 1941. god. biran je za docenta iz pedagogije na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. U početku se bavi filozofijskim pitanjima, ali se vrlo rano javlja i pedagojskim radovima.

Kao i njegov učitelj *S. Matičević* pod utjecajem je filozofijske i kulturne pedagogije. U tom duhu pisani su brojni njegovi radovi: »Razmatranja o pedagojskoj teleologiji« (1928), »Filozofijski osnov pedagojske teleologije« (1928), »Kulturna pedagogija i problem duhovno-znanstvene psihologije« (1929), »Kultura i odgoj« (1932), »Problemi filozofijske pedagogije« (1933),⁸ »Razmatranje o filozofijskim i psihologijskim principima pedagojske nauke« (1934), »Pedagojska nauka i problemi odgojne funkcije« (1936), »Razvoj čovjeka i obrazovanje ličnosti« (1938), »O autonomiji uzgoja« (1939), »Smisao i uloga odgoja u kulturnom životu čovjeka« (1943).

U to vrijeme njegovu pozornost privlače pitanja: određenje odgojne svrhe, odgojne funkcije, odnos pedagogije prema filozofiji, psihologiji i kulturi, odnos kulture i odgoja, osobnosti i odgoja. Uz to prati sve pravce »nove škole« i raznovrsne smjerove reformne pedagogije. Kao i *Matičević* kritičan je prema ekstremnim pravcima reformne pedagogije – radnoj školi manualnog smjera, skupnoj nastavi, pedocentrizmu, psihologizmu. Zauzimao je značajno mjesto među pedagojskim teoretičarima u Hrvatskoj između dva svjetska rata. U vrijeme NDH bio je docent Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Nije šire javno djelovao, ali je od 1941. do 1945. objavio desetak radova u časopisima *Napredak* i *Hrvatska revija*.

Nakon drugog svjetskog rata naglo je promijenio orijentaciju i prihvatio ideologiju marksizma. Time je napustio svoja ranija proučavanja u ozračju filozofijske, kulturne i vrijednosne pedagogije, ali njegove brojne rasprave i knjige objavljene od 1928. do 1944. vrijedni su izvori za proučavanje naše pedagojsko-vrijednosne baštine.

Pozicija »etičkog optimizma«

To je krajnji stav *Stjepana Zimmermanna* (1884 – 1963). Završio je Bogoslovski fakultet u Zagrebu 1907. Doktorat filozofije postigao je na Gregorijani

⁸ To je opsežna knjiga u kojoj autor izlaže i objašnjava odnos filozofije prema odgoju i obrazovanju, Zagreb, 1933, opseg 184 str.

u Rimu 1910. Do 1918. predavao je logiku i psihologiju na Nadbiskupskoj gimnaziji u Zagrebu. Godine 1918. imenovan je za izvanrednog, a 1919. za redovnog profesora filozofije Bogoslovskog fakulteta u Zagrebu. Kao profesor na katedri filozofije djelovao je sve do umirovljenja 1946. godine. Bio je dekan Bogoslovskog fakulteta i rektor Zagrebačkog sveučilišta. Djelovao je s pozicija filozofije kulture, odnosno filozofije života. Vrlo je plodan pisac u području teologije, filozofije i psihologije. Spomenut ćemo samo važnija djela: »Uvod u filozofiju« (1922), »Temelji psihologije« (1923), »Historijski razvitak filozofije u Hrvatskoj« (1929), »Duševni život« (1932), »Temelji filozofije« (1934), »Od materijalizma k religiji« (1935), »Filozofija i religija« (I. sv. 1936, II. sv. 1937), »Filozofija i život« (1941), »Krizu kulture« (1943), »Smisao života« (1944).

S pedagogijskog motrišta posebno je relevantan *Zimmermannov* »etički optimizam«. Poput *W. Diltheya*, *J. Maritaina*, *E. Sprangera*, *G. Kerschensteinera* i drugih predstavnika filozofije kulture, duhovnoznanstvene psihologije i kulturne pedagogije i on uočava i duboko doživljava krizu kulture koja pogubno djeluje na čovjeka i njegov život. Promatrao je razorne posljedice kulta tjelesnog uživanja, fizičke moći, političkog nasilja, nadmoći tehničke civilizacije, državnog imperijalizma, biološke, nacionalne i rasne isključivosti. Svoju »Krizu kulture« pisao je u vrijeme razarajućih »pobjeda« svjetskog rata. I taj kaos povijesne stvarnosti upućuje ga na zaključak da treba postići smisao života u sferi morala. Stoga sva bitna pitanja povijesne realnosti podvrgava kriterijima moralne filozofije. U knjizi »Krizu kulture« piše: »U povijesnom osvrtu, izvor je današnje krize djelomično u tome, što je etičko načelo humanizma služilo plaštem utilitarizmu, kojega su posljedice bile u izrabljivanju širokih slojeva. To je s demokratske strane; s komunističke pak strane dolazi materijalistička negacija društvenog značenja svake etike, s posljedicama nasilja i nepriznavanja duhovne ličnosti. Rasplet krize može se prema tome očekivati samo u društvenoj provedbi općeljudskih načela etike.«⁹

S. Zimmermann je filozof života. Ali kao predstavnik filozofije kulture kulturu shvaća vrlo široko. Njen obuhvat nije samo »područje znanosti, umjetnosti, religije, morala i društvenih uređenja, nego se kulturni smisao života očituje po *odgojnom* oblikovanju, te ukupnom načinu života i daje biljeg povijesnom razdoblju«. ¹⁰ Time njegova filozofija kulture »sveobuhvatnim svojim pogledom« postaje zapravo *filozofija života*. Čitav sustav filozofiranja srastao je s potrebama života. A smisao života sastoji se u oživotvorenju apsolutnih

⁹ S. Zimmermann: *Krizu kulture*, HAZU, Zagreb, 1943, str. 73.

¹⁰ D. Žanko: *Svjedoci*, Knjižnica Hrvatske revije, Barcelona – München, 1987, str. 196.

vrijednosti. Po tim je vrijednostima životni smisao bezuvjetno normiran i stoga ima *moralno* značenje. Pojam kulture dobiva time smisao *etičke humanizacije*. »Sudjelovati u kulturnom procesu znači pridonositi etičkoj humanizaciji takvim oblikovanjem života, u kome će do izražaja doći moralne vrijednosti kao najviše – mislenodane smjernice života. Mjerilom kulture postaje slobodni, duhovni, osobni, moralni čovjek, koji kao takav voljno nastupa prema ukupnoj stvarnosti života... Jer moralno je stanje (uz pretpostavku, da je moralna vrijednost najviša, bezuvjetna) u tome, da moralna volja 'vlada' nad neduhovnim vrijednostima, a ne obratno. Inače imamo antihumanizam.«¹¹

Čovjek je, prema poimanju *S. Zimmermanna*, nositelj i vršitelj apsolutnih vrijednosti moralno smislenog života. On je u biti duhovna osobnost, oživotvoritelj duhovnih vrijednosti. One ga čvrsto vezuju uz *kulturu* kao »vrijednosnu oživotvorbu ili vrijednosno oblikovanje života« i *kršćanstvo* kao »onaj životni činilac, koji u *suvremenu konstelaciju svih povijesno-pokretnih snaga nastoji unositi čudorednu vrijednost života*.«¹² Izlaz iz krize, mogućnost opstanka i povijesni čovjekov spas u moralnom je i religijskom oblikovanju života. U tomu je smisao *Zimmermannova* »etičkog optimizma« koji, i u uvjetima hrvatskog preporoda, pokazuje perspektive duhovne obnove i moralne preobrazbe.

S pedagogijskog motrišta bitno je da taj »etički optimizam« duboko afirmira odgojna nastojanja, jer se kultura života i smisao za vrijednosti, jer se duhovne i moralne osobnosti izgrađuju u procesu odgoja. Bez odgojnih nastojanja nije moguće učinkovito oblikovanje moralnih osobnosti, nije moguća kulturna i moralna preobrazba života, nije moguć izlazak iz krize i postizanje moralnog poretka. Takva preobrazba pretpostavlja sustavno i vrlo angažirano odgojno djelovanje. Ona je duboko utemeljena u odgojnim nastojanjima i postignućima. *Zimmermannov* »etički optimizam« pretpostavlja i traži reafirmaciju odgoja i odgojnih vrijednosti na svim područjima i razinama ljudskog života.

Cjelovita filozofija odgoja

Između dva svjetska rata u Zagrebu djeluje i *Pavao Vuk-Pavlović* (1894 – 1976), kao filozof i pedagog. Studirao je u Zagrebu i Leipzigu, a usavršavao se u Berlinu, gdje je radio u pedagogijskom seminaru prof. *F. J. Schmidta* i polazio Središnji institut za odgoj i nastavu. Na Višoj pedagoškoj školi u Zagrebu od

¹¹ Isto, str. 200–201.

¹² Isto, str. 202. i 209.

1928. predaje teorijsku i praktičku filozofiju, teorijsku pedagogiju i povijest filozofije i pedagogije. Slijedeće 1929. godine, kao docent Filozofskog fakulteta, vodi kolegije: Povijest odgoja i odgojnih teorija i Filozofija odgoja. U suglasju s kolegijima koje je predavao i dužnostima sveučilišnog nastavnika objavio je nekoliko, za poimanje odgoja i odgojne djelatnosti, posebno vrijednih radova. To se ponajprije odnosi na njegovu knjigu »Ličnost i odgoj«,¹³ a potom i na nekoliko pedagoških rasprava objavljenih u pedagoškom časopisu »Napredak«, što izlazi u Zagrebu od 1859. godine. Spomenut ćemo: »Teorija i odgojna zbilja« (1934), »Odgajateljska obazrivost« (1935), »Na granicama odgajateljske obazrivosti« (1936), »Uzgoj, odgoj i obrazovanje« (1939), »Prosvjetne smjernice Antuna Radića« (1940).

Knjiga »Ličnost i odgoj« cjelovita je i prva naša filozofija odgoja koja je svojim vrijednosnim pristupom, jasnim određenjem odgoja i njegove zadaće vrlo inspirativna i danas. U vremenu jednostranog intelektualističkog pristupa životu, narušenih moralnih kriterija i odnosa, u razdoblju prenaplašenog liberalizma koji gubi etičku osnovu, pretjeranog materijalizma, utilitarističkog i hedonističkog shvaćanja života, vrijednosni se pristup pojavljuje kao glas savjesti koja upozorava *homo moralisa* da je i moralno biće. I tu se filozofsko-pedagojski radovi *P. Vuk-Pavlovića* pojavljuju kao pravo osvježenje.

Dok pod pritiskom izrazitog pozitivizma, scijentizma, didaktičkog intelektualizma i materijalizma neki naši prosvjetni djelatnici i pedagozi potpuno zanemaruju specifično odgojnu zadaću, poistovjećuju odgoj s obrazovanjem, što više, napuštaju odgojnu komponentu, odgovarajuće zadaće i govore samo o sustavu obrazovanja, obrazovnim stupnjevima, o osnovnom, srednjem, višem i visokom obrazovanju, obrazovanju odraslih itd.¹⁴ *P. Vuk-Pavlović* jasno razlikuje obrazovnu od odgojne funkcije i u cjelokupnim pedagojskim nastojanjima težište stavlja na postizanje odgojnih zadaća.

Njegova rasprava »Uzgoj, odgoj i obrazovanje« u cijelosti je posvećena razgraničenju i preciznom određenju obrazovne i odgojne funkcije u pedagoškom djelovanju. Obrazovanje se svodi na racionalnu komponentu i razumijevanje onoga što se želi postići. U moralnih osoba ono pomaže ostvarivanje vrijednih ciljeva, ali u moralno defektnih ono može biti »opasnim i strašnim sredstvom« protiv vrijednih ciljeva, kulture, drugog čovjeka. »Upravo zbog takve mogućnosti obrazovanje i ne prodire u najdublji sloj čovjekovanja, pa zato i ne može da znači završnu skrb i krajnji napor oko čovjeka i čovječstva.« Takva

¹³ Tipografija, D. D., Zagreb, 1932.

¹⁴ Vidi: *Sustav odgoja i obrazovanja u Republici Hrvatskoj, Prijedlog opće koncepcije*, Ministarstvo kulture i prosvjete RH, Zagreb, lipanj 1994, u kome se odgoj pojavljuje samo deklarativno u naslovima, a razrađuje se samo sustav obrazovanja.

nastojanja, koja vrijednosno obogaćuju i oplemenjuju čovjeka, bitne su odrednice odgoja.

Određenjem biti odgoja bavi se *P. Vuk-Pavlović* u svim svojim pedagoški usmjerenim djelima. Određenje odgoja središnja je tema i njegove filozofije odgoja, sustavno izložene u knjizi »Ličnost i odgoj«. Prema tom određenju odgoj je namjerna, svrsishodna, intencionalna djelatnost. Obilježava ga vrijednosno usmjeravanje i doživljavanje vrijednosti. Ne smije se svoditi samo na intelektualnu, spoznajnu komponentu. Njegov je bitni sastavni dio vrijednosno doživljavanje, odnosno nastojanje »oko prenošenja, rasađivanja i očitovanja vrednota buđenjem vrijednosnih doživljaja.«¹⁶

Čovjek je vrijednosno biće, a odgoj u biti vrijednosna kategorija. Kao vrijednosno biće sav smisao svojih nastojanja nalazi čovjek u stremljenju prema budućnosti i njenom unapređivanju. To je čovjekova vjera u budućnost. Smisao je odgoja u očuvanju i prenošenju svih kulturnih vrijednosti i time očuvanju i stalnom unapređivanju budućnosti. Pisac kaže: »Vežući davno jučer s nedoglednim sutra koračaju stalnom stazom povijesnog zbivanja pokoljenja roda čovječjega za pokoljenjima, da sveta dobra stečena trudom života prenose opet i opet na porod budućnosti.« Autor to naziva zakonom prenošenja, koji omogućuje da se stečevine filozofije, znanosti i umjetnosti prenose »od pojedinca na pojedinca, od naroda na narod, od pokoljenja na pokoljenje.«¹⁷ To je proces duhovnog oplodivanja, usavršavanja čovjeka i čovječanstva.

U takvom svom određenju odgoj ima univerzalno značenje, jer nije upućen samo na neku ili samo na neke vrijednosti, nego vrijednosti uopće i na sve čovječanstvo. *P. Vuk-Pavlović* kaže: Odgoj je »općečovječansko služenje čovječanstvu«. »Točno uzevši ima samo općečovječanskog, općeljudskog odgoja ili ga uopće nema.«¹⁸ Njime se ostvaruju istinski ljudske, općeljudske, generičke vrijednosti, a one su »ona stvarna stanja na zazbiljnome, po kojima se smisao svijeta i života određuje.«¹⁹ Takav je odgoj prožet ljubavlju: ona je temeljna oznaka odgoja. Odgajateljskoj (pedagoškoj) ljubavi *P. Vuk-Pavlović* posvećuje cijelo jedno poglavlje u knjizi »Ličnost i odgoj«, često joj se vraća u drugim poglavljima i u drugim svojim pedagoški usmjerenim radovima. U ljubavi se moraju sresti odgajatelj i gojenac, njome se vezati i u njoj naći odgoju put i smisao. Odgajateljska ljubav smjera u dvije strane, kreće se u dva pravca: prema vrednotama i duši odgojenikovoju. Ona cilja na obogaćivanje odgojenika vrednotama. Odgajatelj se obraća odgojenikovoju duši u ime vrednota, da je učini

¹⁵ *Uzgoj, odgoj i obrazovanje*, Napredak, Zagreb, 1939, br. 10, str. 458.

¹⁶ *P. Vuk-Pavlović: Ličnost i odgoj*, Tipografija D. D., Zagreb, 1932, str. 48.

¹⁷ Isto, str. 19. i 23.

¹⁸ Isto, str. 206. i 207.

¹⁹ Isto, str. 35.

primljivom za vrijednosti, da joj olakša uzlet do istinskih vrijednosti. Može se reći da se »sav odgoj rađa iz duha ljubavi« i samo se iz toga duha i može roditi.²⁰ Odgajateljevo carstvo carstvo je ljubavi. Na njoj se zasniva odgajateljska obazrivost.²¹

P. Vuk-Pavlović strogo razdvaja političku od pedagoške funkcije. Prva se usidruje u prošlosti, a druga je usmjerena prema budućnosti. On dokazuje da su politika i odgoj bitno različite kategorije. Politika je upravljena na održanje vlasti, očuvanje poretka, ne dopušta promjene, čuva postojeće, konzervativna je i zasniva se na moći. Suprotno tomu pedagoška funkcija traži promjene, razvitak, usavršavanje čovjeka i čovječanstva. Time je u biti revolucionarna i temelji se na ljubavi. U suglasju s tim i pedagoški autoritet »nije nikako i ni u kojem vidu autoritet moći, već je naprotiv autoritet ljubavi.«²² Tako ova filozofija odgoja, za razliku od nekih novijih predavača toga nastavnog predmeta, duboko afirmira odgoj i njegovo značenje u životu čovjeka i čovječanstva, pokazuje svu njegovu duhovnu ljepotu, plemenitost i putove učinkovite društvene preobrazbe uz pomoć vrijednosno angažiranog odgojnog djelovanja.

Ideja humaniteta kao odgojni ideal

Proučavajući probleme života, kulture, vrijednosti u ozračju filozofijske antropologije i aksiologije Vladimir Filipović (1906 – 1984), kao sveučilišni profesor u Zagrebu, znanstvenik, filozof, direktor Filozofskog instituta i organizator istraživanja hrvatske filozofske baštine, stalno se bavio čovjekom i njegovom čovječnošću. Ideja humaniteta prožima njegove radove iz ranog razdoblja i one iz zrelije dobi. Ona ga vezuje uz vrlo aktualna pedagoška pitanja: određenje odgojnog ideala i postavljanje teleološkog problema moderno koncipirane znanosti o odgoju.

Još 1934. godine, u pedagoškom časopisu »Napredak«, objavio je raspravu »Pedagogija i aksiologija.« U njoj aksiologijski problem postavlja kao središnji problem pedagojske znanosti, a pitanje odgojnog ideala kao najvažnije pedagojsko pitanje. Odgojni ideal daje svemu pedagoškom radu osnovu, putokaz i svrhu. »Najprije moram znati kuda hoću ići da mogu potražiti najbrže i najkraće putove. Najprije moram znati 'što hoću', da mogu izabrati najbolji 'kako hoću'«. ²³

²⁰ Isto, str. 63–70.

²¹ P. Vuk-Pavlović: *Odgajateljska obazrivost*, Napredak, Zagreb, 1935, br. 10, str. 393–405.

²² P. Vuk-Pavlović: *Ličnost i odgoj*, Tipografija D. D., Zagreb, 1932, str. 155. i 231.

²³ V. Filipović: *Pedagogija i aksiologija*, Napredak, Zagreb, 1934, br. 5, str. 1.

Ideju humaniteta kao ono što smatramo najvrednijim i najboljim, prema čemu upravljamo svoja stremljenja i reguliramo život dostojan čovjeka istakao je u studiji »Filozofija i život« 1938.²⁴ Vraća joj se u razdoblju II. svjetskog rata, 1942. Pišući o suvremenom nazoru o svijetu i životu *Filipović* kaže: »U čitavom povijesnom, a to će reći kulturnom razvitku čovječanstva, opaža se težnja za sve boljim i potpunijim ostvarenjem ideje humaniteta, oko koje su sabrani i u koju su uklopljeni svi vrijedni ideali ljudski.« I nastavlja: »Po ostvarenju ideje čovječnosti prosuđuju se ljudi, narodi, povijesna razdoblja i cijelo čovječanstvo.«²⁵

U razdoblju strahota jednog uništavajućeg rata *Filipović* vjeruje u čovjeka i njegovu čovječnost. »Novo pak doba, izraslo na razvalinama nihilizma, može biti ostvareno samo po ideji jednoga novog humanizma, koje će kao zadatak novoga života obuhvatiti u novom liku sve vrijedne ideale čovjeka i čovječanstva... Naše doba realizma i tehnike, doba naturalizma i utilitarizma traži nužno svoje oslobođenje u novom humanizmu.«²⁶ Posljednja rečenica je potpuno primjenjiva i na ovo naše doba koje traži svoje oslobođenje, duhovnu obnovu i temeljitu preobrazbu u duhu istinske čovječnosti.

Svoje ideje i vrijednosnu usmjerbu *V. Filipović* nije napustio ni u razdoblju tiranije komunističke ideologije u području duhovnog života. Istina, neke je postavke ponekad morao i kamuflirati, ali su temeljne ideje i vrijednosti sačuvane. Tako je u povodu 350. obljetnice djelovanja Zagrebačke klasične gimnazije objavio raspravu »Ideja humaniteta i humanistička gimnazija.« U njoj napominje da je zanemarena izobrazba i kultura svijesti i savjesti. Čovječanstvo strahuje jer posvuda osjeća nedostatak čovječnosti, nedostatak humaniteta. »Čovječanstvo je u trci za sredstvima zaboravilo na ciljeve života. Ciljeve, koji leže u smislu i vrijednosti onoga, što sadrži ideja humaniteta.«²⁷

Ideji humaniteta i preobrazbi svijeta u duhu te ideje vraća se *Filipović* i šezdesetih godina. Najprije konstatira strahote jednog vremena: »Svakako živimo u doba u kome su oblici životne prakse bili ostvarivani ne samo mimo ideje humaniteta, nego – na užas svijetu – protiv ideje humaniteta.«²⁸ A odmah zatim upozorava na prijeku potrebu promjene, rekli bismo danas preobrazbe.

²⁴ V. Filipović: *Filozofija i život*, Tisak Zakladne tiskare Narodnih novina, Zagreb, 1938, str. 15.

²⁵ V. Filipović: *Suvremeni nazori o svijetu i životu*, p. o. iz Hrvatskog kola, god. XXII, Zagreb, 1942, str. 11.

²⁶ Isto, str. 11.

²⁷ V. Filipović: *Ideja humaniteta i humanistička gimnazija*, Zbornik Zagrebačke klasične gimnazije 1607–1957, Zagreb, 1957, str. 92.

²⁸ V. Filipović: *Prilog ideji humaniteta*, u zborniku: *Humanizam i socijalizam*, knj. I, Naprijed, Zagreb, 1963, str. 176.

On kaže: »Zapravo sva tajna ljudskoga bića, sav uspjeh njegove opstojnosti, sva ostvarenja njegova cilja leže upravo u realizaciji ideje humaniteta.« Smisao je u tomu da »ona postane djelotvorna snaga konkretnog života pa da se tako i svijet – promijeni.«²⁹

Naglašavajući promjenu svijeta u duhu ideje humaniteta, koja svagda predstavlja ideju »perfektibiliteta konkretnoga čovjeka« i u kojoj je postavljen put maksimalnih zadaća ljudskog života, V. Filipović, u duhu svojih pedagoški usmjerenih radova iz mlađeg razdoblja, duboko afirmira odgojnu zadaću i ulogu odgoja u promjenama i popravljaju suvremenog svijeta i života i u izgrađivanju čovječnijih osobnosti. Godine 1981. pisao je: »Svako društvo, svaka ljudska zajednica poštuje i ocjenjuje vrijednost pojedinca po tome koliko je više ostvario humanih, a to će reći vrijednosnih oznaka u sebi i dosljedno u svome djelovanju... Na onima pak, na kojima leži briga i zadatak za oblikovanjem takvih pojedinaca, a to su odgajatelji, bit će primarni njihov zadatak da odgajanicima ukazuju na vrijednosne norme humane opstojnosti, koji će putokazi i horizonti pomoći ljudskim jedinkama da ostvaruju u svijetu više i više čovječnosti.«³⁰

I danas u razdoblju duhovne obnove i moralne preobrazbe hrvatskog društva ta zadaća ima prvorazredno značenje. Bitni smisao odgojne preobrazbe i jest u tomu da sva odgojna nastojanja teže istom cilju – učinkovitom postizanju ideje humaniteta. To je odgojni ideal vrijedan pedagoških napora i nastojanja.

Povratak hrvatskim stečevinama

Ovi kratki osvrti na djelovanje S. Matičevića, S. Patakija, S. Zimmermanna, P. Vuk-Pavlovića i V. Filipovića pokazuju da je hrvatska filozofijska i pedagozijska misao između dva svjetska rata bila vrlo plodna i inspirativna. To je naša pozitivna filozofijsko-pedagozijska tradicija. Prekinuta je mračnim razdobljem komunističke vladavine, koja je obezvrijedila temeljne etičke, općeljudske i odgojne vrijednosti. A, kao što je kazao V. Filipović, bezvrijednim se život može teorijski zamisliti, ali se bezvrijedan ne može živjeti.

Kriza kulture i društvenih odnosa bila je neminovna. Njezino prevladavanje traži povratak hrvatskoj aksiologijsko-pedagozijskoj baštini, odnosno stečevinama postignutim do nastupa komunističke ideologije, i reafirmaciju općeljudskih vrijednosti – etičkih, estetskih, religijskih, općekulturnih i odgojnih.

²⁹ Isto, str. 190.

³⁰ V. Filipović: *Aksiologijski pristup humanizaciji odnosa među spolovima*, u zborniku: *Interdisciplinarni pristup humanizaciji odnosa među spolovima*, Radovi Zavoda za pedagogiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, sv. 23, Zagreb, 1981, str. 50.

Literatura:

- Barrow, R.: *Moral Philosophy for Education*, George Allen-Unwin Ltd. London, 1975.
- Bezić, Ž.: *Biti čovjek! Ali kako? (Odgojne smjernice)*, Biskupski ordinarijat Đakovo, Đakovo, 1990.
- Filipović, V.: *Filozofija i život*, Tisak Zakladne tiskare Narodnih novina, Zagreb, 1938.
- Filipović, V.: *Suvremeni nazori o svijetu i životu*, p. o. iz Hrvatskog kola, god. XXII, Zagreb, 1942.
- Filipović, V.: *Sudbina kulturnog života*, p. o. iz Nastavnog vjesnika, Zagreb, 1942.
- Filipović, V.: *Pedagogija i aksiologija*, Napredak, Zagreb, 1934, br. 5.
- Filipović, V.: *Ideja humaniteta i humanistička gimnazija*, Zbornik Zagrebačke klasične gimnazije 1607 – 1957, Zagreb, 1957.
- Filipović, V.: *Priloge ideji humaniteta*, u zborniku: Humanizam i socijalizam, knj. I, Naprijed, Zagreb, 1963.
- Filipović, V.: *Aksiologijski pristup humanizaciji odnosa među spolovima*, u zborniku: Interdisciplinarni pristup humanizaciji odnosa među spolovima, ur. A. Vukasović, Radovi Zavoda za pedagogiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, sv. 23, Zagreb, 1981.
- Graham, D.: *Moral Learning and Development, Theory and Research*, London, 1972.
- Kozelj, I.: *Savjest*, Filozofsko-teološki institut D. I., Zagreb, 1988.
- Matičević, S.: *Uzgoj, škola i učitelj u novoj pedagogiji*, Minerva, Zagreb, 1938.
- Matičević, S.: *Osnovi nove škole*, Zagreb, 1934.
- Matičević, S.: *Priroda, kultura i odgoj*, Zagreb, 1935.
- Matičević, S.: *Pojam rada ili aktivnosti u radnoj školi*, p. o. Zagreb, 1934.
- Matičević, S.: *Nauk o didaktičkoj artikulaciji i novija psihologija mišljenja*, Rad JAZU, knj. 224, Zagreb, 1921.
- Matičević, S.: *K problematici funkcije odgajanja i jedne nauke o njoj*, Rad JAZU, knj. 250, Zagreb, 1934.
- Matičević, S.: *Idealni i realni moment u uzgoju*, Kršćanska škola, Zagreb, 1923, br. 5–6.
- Muszynski, H.: *Zarys teorii wychowania*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa, 1978.
- Pataki, S.: *Problemi filozofijske pedagogije*, Zagreb, 1933.
- Pataki, S.: *Pedagogijska nauka i problem odgojne funkcije*, Zagreb, 1936.
- Pataki, S.: *Problemi i pravci reformne pedagogije*, Minerva, Zagreb, 1938.
- Pataki, S.: *Razmatranja o pedagogijskoj teleologiji*, Nastavni vjesnik, Zagreb, 1928, br. 7–8.
- Pataki, S.: *Kulturna pedagogija i problemi duhovno-znanstvene psihologije*, Nastavni vjesnik, Zagreb, 1929, br. 8 i 9–10.
- Pataki, S.: *Uzgoj u suvremenoj kulturnoj situaciji*, Napredak, Zagreb, 1938, br. 8.
- Pataki, S.: *Smisao i uloga odgoja u kulturnom životu čovjeka*, Napredak, Zagreb, 1943, br. 7–8.

- Pozaić, V.: *Život prije rođenja*, Filozofsko-teološki institut D. I., Zagreb, 1990.
- Rokeach, M.: *The Nature of Human Values*, Free Press, New York, 1973.
- Scheffler, I.: *Philosophy and Education*, Boston, 1958.
- Trstenjak, A.: *Dobro je biti čovjek*, Biskupski ordinarijat Đakovo, Đakovo, 1990.
- Vukasović, A.: *Analiza i unapređivanje odgojnog rada*, »Zagreb«, Zagreb, 1989.
- Vukasović, A.: *Etika, moral, osobnost*, Školska knjiga i Filozofsko-teološki institut D. I., Zagreb, 1993.
- Vukasović, A.: *Pedagogija*, III. dopunjeno izdanje, Alfa i Hrvatski katolički zbor »MI«, Zagreb, 1994.
- Vuk-Pavlović, P.: *Ličnost i odgoj*, Tipografija D. D., Zagreb, 1932.
- Vuk-Pavlović, P.: *Teorija i odgojna zbilja*, Napredak, Zagreb, 1934. br. 1–2.
- Vuk-Pavlović, P.: *Odgajateljska obazrivost*, Napredak, Zagreb, 1935, br. 10.
- Vuk-Pavlović, P.: *Na granicama odgajateljske obazrivosti*, Napredak, Zagreb, 1936, br. 10.
- Vuk-Pavlović, P.: *Uzgoj, odgoj i obrazovanje*, Napredak, Zagreb, 1939, br. 10.
- Vuk-Pavlović, P.: *Prosvjetne smjernice Antuna Radića*, Napredak, Zagreb, 1940, br. 2.
- Zimmermann, S.: *Temelji filozofije (Historijsko-kritička orijentacija)*, Matica hrvatska, Zagreb, 1934.
- Zimmermann, S.: *Kriza kulture*, HAZU, Zagreb, 1943.
- Zimmermann, S.: *Smisao života*, HAZU, Zagreb, 1944.
- Žanko, D.: *Svjedoci*, Knjižnica Hrvatske revije, Barcelona – München, 1987.

POVRATAK HRVATSKOJ AKSIOLGIJSKO-PEDAGOGIJSKOJ BAŠTINI

Sažetak

Razdoblje komunističke vlasti ostavilo je moralnu pustoš. Obezvrijeđene su temeljne ljudske vrijednosti. Krize su zahvatile sve pore društvenog života. Postale su obilježjem vremena u kome živimo. A živjeli smo u doba – zapisao je V. Filipović – u kome su oblici životne prakse bili ostvarivani ne samo mimo ideje humaniteta, nego – na užas svih – protiv ideje humaniteta. Zato, nakon političkog prevrata i ostvarene nezavisnosti, hrvatski narod traži putove gospodarske i duhovne obnove, moralne i odgojne preobrazbe, reafirmacije vrijednosti.

U želji da ta nastojanja budu što učinkovitija autor upozorava na bogatu hrvatsku pedagojsko-vrijednosnu baštinu. Analizom brojnih radova filozofijske i kulturne usmjerbe S. Matičevića i S. Patakija, etičkog optimizma S. Zimmermanna, vrijednosno orijentirane filozofije odgoja P. Vuk-Pavlovića, ideje humaniteta kao odgojnog ideala u djelima V. Filipovića – pisac pokazuje da je hrvatska filozofijska i pedagojska misao između dva svjetska rata bila vrlo plodna i inspirativna. To je naša pozitivna filozofijsko-pedagojska tradicija. Prevladavanje krize traži povratak tim postignućima. Analizirana djela S. Mati-

čevića, S. Patakija, S. Zimmermanna, P. Vuk-Pavlovića i V. Filipovića mogu poslužiti kao dobri poticaji, uzori i putokazi u procesu moralne i odgojne preobrazbe.

A RETURN TO THE CROATIAN AXIOLOGICAL-PEDAGOGICAL HERITAGE

Summary

The period of communist rule left a moral wasteland behind. The basic human values were devalued. There were crises in all the segments of social life. They became a mark of the times we live in. And we lived in a time – as V. Filipović put it – in which the forms of life praxis were realized not only disregarding the idea of humanity, but – to everyone's horror – against the idea of humanity. Therefore, after the political change and the accomplishment of independence, the Croatian people is looking for the ways of economic and spiritual renewal, moral and educational change, a reaffirmation of values.

Wishing that these efforts be as efficient as possible, the author discusses the rich Croatian pedagogical-axiological heritage. Analyzing S. Matičević's and S. Pataki's numerous works of philosophical and cultural inclination, S. Zimmermann's ethical optimism, P. Vuk-Pavlović's axiologically oriented philosophy of education, the idea of humanity as the educational ideal in the works of V. Filipović – the author shows that Croatian philosophical and pedagogical thought between the World Wars was very fruitful and inspirational. This is our positive philosophical-pedagogical tradition. Overcoming the crisis requires a return to these achievements. The analyzed works of S. Matičević, S. Pataki, F. Zimmermann, P. Vuk-Pavlović and V. Filipović can encourage the moral and educational change.